

STYRESAK 19/21

STATUS ANTIKVARISKE BYGG/BYGNINGSVERN I VAM

Går til

Styrets medlemmer

Styremøte

22. april 2021

Saksbehandler

John Olsen, håndverkerne i VAM

Vedlegg

Saksfremlegg

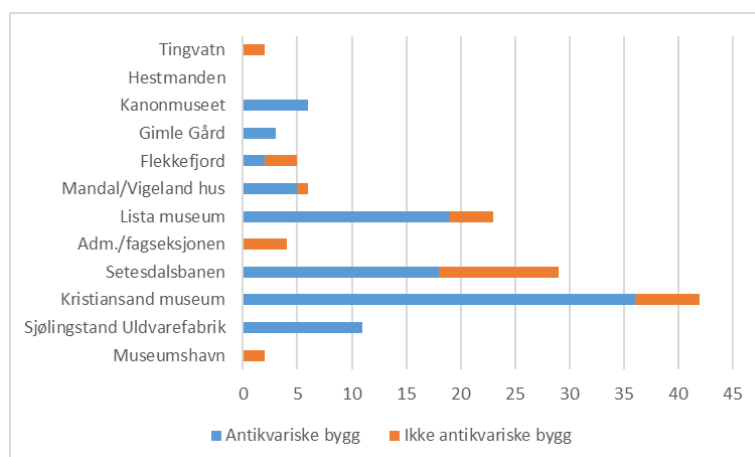
Styret har i tidligere møte forespurt en sak om status på museets antikvariske bygningsmasse, her under vedlikeholdsutfordringer – og om mulig anslag på kostnader.

Nedenstående sak bygger på gjennomgang av alle museets bygg gjort i forbindelse med nasjonal undersøkelse i 2019. Denne dannet igjen grunnlag for omtale i nylig avleverte Stortingsmelding om museum.

Bygningsvern i museene – Agder kontra resten av landet

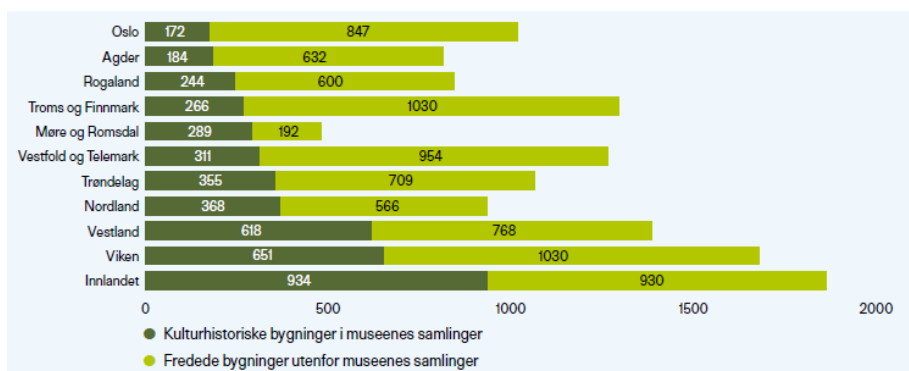
Vest-Agder-museet forvalter 128 bygninger. Av disse er 102 definert som antikvariske bygg. Dette betyr at disse 102 byggene er tatt vare på ut fra sin egenverdi, eller rollen de spiller i et bevaringsverdig kulturmiljø. Disse byggene har et særskilt vern og skal vedlikeholdes «i et evighetsperspektiv», i

motsetning til øvrige bygg (lager, administrasjonsbygg osv.) hvor en ikke trenger å ta særlig hensyn ved vedlikehold og hvor byggene i ytterste konsekvens kan rives på det tidspunktet det ikke lengre er regningsvarende å vedlikeholde.

Figur 1: Museets totale bygningsmasse fordelt på avdeling og antikvarisk/ikke antikvariske bygg.

Totalt besitter museene under Kulturdepartementet 4 510 antikvariske bygg (bygg knyttet til museer under andre departementer er ikke tatt med her, dette gjelder f.eks. etatsmuseene, museene under Sametinget eller universitetsmuseene). De fleste museumsbyggene finnes i Vestland, Innlandet og Viken fylker. Med unntak av Oslo, er Agder det fylket med færrest bygg på museum – og desto viktigere å ta var på de som er der.

Figur 2: Fra "Museenes kulturhistoriske bygningssamlinger", Kulturrådet 2020.

Bygningssamlingen ved Vest-Agder-museet

Vest-Agder-museets 102 antikvariske bygg er fordelt på 8 av museets 11 geografiske avdelinger. Avdelingene uten antikvariske bygg er Tingvatn, Odderøya museumshavn og D/S Hestmanden.

De 102 byggene har et totalt areal på ca. 25 200 m². De minste bygningene er telefonkioskene ved Kristiansand museum og på Sjølingstad Uldvarefabrik som er 1 m². Den største enkeltbygningen er spinneribygningen på Sjølingstad som er på ca. 2 250m². Det største bygningskomplekset er Andorsengården i Mandal på ca. 2 850m².

Rundt halvparten (53) av museets bygninger står fortsatt på sitt opprinnelige sted. Noen av de 49 flyttede bygningene er flyttet for å komplettere kulturmiljøer med bygg på opprinnelig sted. Dette gjelder f.eks. Røyknes stasjon på Setesdalsbanen.

Noen av museets bygninger står som enkeltbygg (Gimle Gård, Andorsengården), mens flere inngår i større autentiske kulturmiljøer:

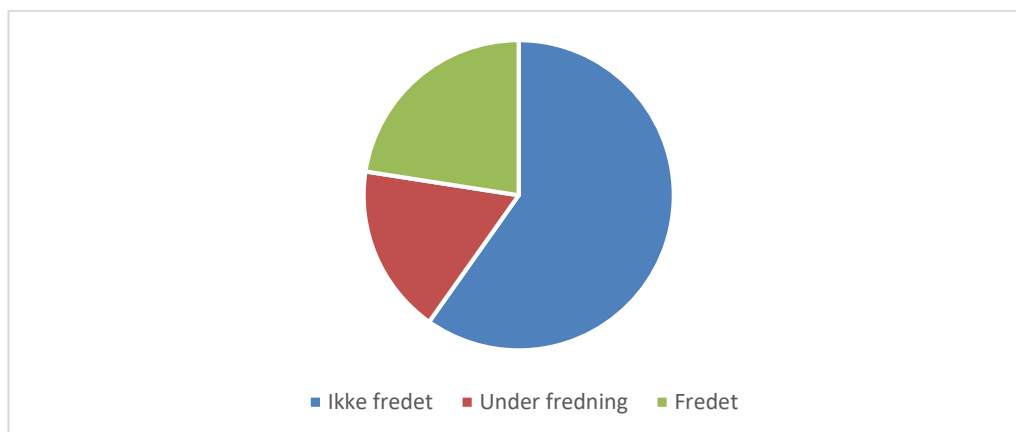
- Sjølingstad Uldvarefabrik (11 bygninger)

- Kristiansand kanonmuseum (6 bygninger)
- Setesdalsbanen (18 bygninger)

De fire største enkeltsamlingene av bygg i Vest-Agder-museet er:

- Kristiansand museum (42 bygg, hvor av 36 antikvariske)
- Setesdalsbanen (29 bygg, hvor av 18 antikvariske)
- Sjølingstad Uldvarefabrik (11 bygg)
- Friluftsmuseet Vanse (7 bygg, hvor av 6 antikvariske)
- Kristiansand kanonmuseum (6 bygg)

Pr. 1. januar 2021 er 23 av museets bygninger fredet, enten på grunn av alder (automatisk fredning med hjemmel i Kulturminneloven), eller gjennom særskilt fredningsvedtak (f.eks. noen bygg på Kristiansand museum, hele Kanonmuseet og Sjølingstad Uldvarefabrik). Setesdalsbanen er definert som «under fredning». Når denne eventuelt er slutført vil ca. 40 av museets antikvariske bygningsmasse være fredet. Dette stiller særlige krav til utførelse av vedlikehold, kompetanse til håndverkere og firma som kan forstå dette.

Figur 3: Museets antikvariske bygningsmasse fordelt på fredet, ikke fredet og bygg som er under fredning.

Museets bygninger er viktig å bevare også ut fra at mange av dem representerer bygningstyper som ikke er blant de dominerende på museer nasjonalt: Forsvarsanlegg, bygg knyttet til samferdsel, kystkultur og fabrikkbygninger.

Vedlikeholdsansvar, særlige støtteordninger osv.

Museet har i all hovedsak ansvar og økonomisk forpliktelse til å forestå vedlikehold på antikvarisk bygningsmasse museet forvalter eller benytter. Totalt er det 15 bygninger hvor andre enn museet selv har ansvar for å bekoste vedlikeholdet. Dette gjelder:

- Flekkefjord museum (unntatt «krambua»), Mandal museum, Vestre Lasarett i Kristiansand og Hetland skolemuseum i Vanse (Farsund), hvor kommunene har det økonomiske og praktiske ansvaret.
- Kristiansand kanonmuseum hvor Forsvarsbygg og Forsvarsmuseet har ansvaret.
- To bygg ved Lista museum/Nordberg fort, hvor Agder fylkeskommune har ansvaret.

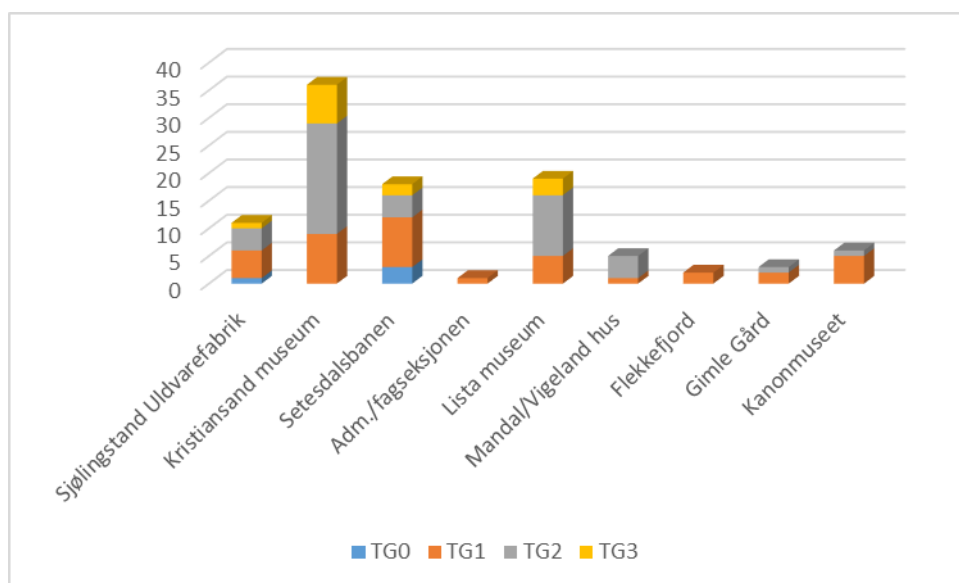
Sjølingstad Uldvarefabrik og Setesdalsbanen er i en særstilling ved at det her ytes øremerkede midler til vedlikehold og istandsetting av bygningsmassen gjennom henholdsvis ordningen for støtte til teknisk-industrielle anlegg (tidligere bevaringsprogram gjennom Riksantikvaren), og fra Jernbanedirektoratet (oppfølging av Landsverneplanen, tidligere del av Jernbaneverket, senere BaneNOR).

Tilstandsgrad

I registreringen fra 2019 kategoriserte museene byggene ut fra fire tilstandsgrader i tråd med: Norsk Standard NS-EN 16096:2012 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige byggverk:

- TG0 - Ingen symptomer
- TG1 - Svake symptomer
- TG2 - Vesentlige symptomer
- TG3 - Kraftige eller alvorlige symptomer

TG0 og TG1 blir regnet som behov for løpende vedlikehold, mens TG2 og TG3 har behov for istandsetting. Målet er at alle bygg skal være på minimum TG1. Museets bygg fordeler seg på 43 bygg med TG0 eller TG1, 46 bygg har TG2, mens 13 bygg har TG3. Av de 13 byggene med TG3 i 2019 er fem bygg enten istandsatt eller under istandsetting.

Figur 4: Museets antikvariske bygningsmasse fordelt på avdeling og tilstandsgrad.

Estimat på kostnad

Det er svært krevende, eller rettere, umulig å lage et sikkert overslag over kostnadene knyttet til å løfte alle museets bygg til minimum TG1. Dette skyldes flere forhold:

1. Ofte avdekkes større skader/behov når en begynner å demontere/åpne

opp byggene.

2. Det er en subjektiv vurdering hva og hvor mye som bør byttes ut og settes i stand.

Ang. punkt 2 så er det hele tiden en balansegang mellom at byggene ikke skal rustes opp til «dagens standard», og faren for at en istandsetting også innebærer en «forfining» av byggene. På den andre siden skal byggene settes i stand slik at en hindrer videre forfall. Ulike bygg skal også ha ulik grad av «slitasje». Mens en kan forvente at f.eks. Gimle Gård eller Andorsengården ble holdt på TG0 hele tiden mens de var i sin «storhetstid», vil en forvente større synlig slitasje på uthusbygg/bakgårdsbygninger. Det er også en løpende avveining i hvilke grad en skal bytte ut skadde bygningsdeler som igjen innebærer at autentisiteten reduseres, motsatt å beholde mer av delene, men tillate at byggene ser mer «slitne ut». Direkte forfall bør ikke forekomme.

I forbindelse med Museumsmeldingen fikk Kulturrådet utarbeidet en modell for beregning av kostnader knyttet til istandsetting av bygningsmassen på et nasjonalt nivå. Firmaet HRP ble hyret for å lage en modell for kostnadsberegning med utgangspunkt i innsendte tall fra museene, og kalibrert mot erfaringstall fra Norsk Folkemuseum. På nasjonalt nivå vil modellen trolig kunne gi et riktig bilde, i og med at avvik i begge retninger til sist trolig vil oppheve hverandre i et så stort tilfang som over 4000 bygninger. Modellen brukt på enkeltbygg, eller en bygningsmengde som de ca. 100 byggene ved Vest-Agder-museet gir imidlertid for store avvik (modellen er testet ut og noen tall blir presentert i styremøtet, men sammenligning med reelle innhentede pristilbud viser for store avvik til at tallene kan brukes aktivt utad).

I beregning av løpende vedlikehold har HRP lagt til grunn en gjennomsnittlig

kostnad på kr 600/m² for vedlikehold på antikvariske bygg. Dette bygger på bl.a. erfaringstall fra Norsk Folkemuseum som ligger mellom kr 400/m² og kr 800/m². Hvis dette skulle benyttes på Vest-Agder-museets bygningsmasse, ville det utgjort ca. kr 15 millioner i året. Til sammenligning bruker VAM i 2021 ca. kr 5 millioner til vedlikehold. Dette inkluderer lønn, mens prosjektmidler til istandsetting ikke er regnet med.

En annen måte å se på drift av vedlikehold er antall bygg pr. ansatt. Hvis en igjen ligger Norsk Folkemuseum til grunn, beregner de ca. 20 bygg pr. ansatt i snitt. Museet har i dag håndverkere ved Lista museum, Sjølingstad Uldvarefabrik, Gimle Gård og Kristiansand museum. Av disse er det Kristiansand museum som skiller seg ut med i realiteten en håndverker på 40 bygg. Setesdalsbanen har innleie av håndverkerkompetanse, mens i Flekkefjord, Mandal og på Kanonmuseet er det andre enn museet som har vedlikeholdsansvaret.

Utfordringsbilde/mulighetsrom fremover

Eksterne faktorer

Deler av museets bygningsmasse vedlikeholdes av andre enn museet selv. Dette gir utfordringer når det gjelder både å sikre prioritet og finansiering.

Kanonmuseet som ligger under Forsvarsmuseet og Forsvarsbygg er et slikt eksempel.

Tilgang til kompetent ekstern arbeidskraft

I forbindelse med større istandsettingsprosjekter er det behov for å leie inn ekstra hjelp/eksterne firma. De siste utlysningene viser at det er mangel på kompetente firma til å utføre slike oppdrag. Flere relevante firma melder om god ordretilgang, og at de er «booket opp» i lang tid allerede. Dette bidrar også

til høyere priser.

Ansatte/nok ressurser til både vedlikehold og istandsetting

Særlig ved Kristiansand museum er det en utfordring med ressurser nok til både å skulle sørge for løpende vedlikehold, samtidig som det skal koordineres store istandsettingsprosjekter. Jf. Ovenfor, og erfaringstall fra Norsk Folkemuseum, burde det vært to håndverkere til å forestå løpende vedlikehold av bygningsmassen. I tillegg burde det vært satt inn ekstra ressurser til istandsettingsprosjektene frem til vedlikeholdet er på et «normalt nivå».

Ekstra ressurser - tilskudd

Ekstra tilskudd fra fylkeskommunen, som igjen er matchet av private midler og gaveforsterkning fra Kulturdepartementet har muliggjort flere større istandsettingsprosjekter de siste årene. Dette gjelder særlig ved Kristiansand museum, men også ved Setesdalsbanen og Sjølingstad Uldvarefabrik.

Støtteordninger fra Riksantikvar og BaneNOR/Jernbaneverket har bidratt til at flere av byggene ved Sjølingstad Uldvarefabrik og Setesdalsbanen nå har normalt vedlikeholds nivå.

Arbeid siste årene/prioritet fremover

Ved Flekkefjord museum ble fredet hovedbygg, Christopher Beers hus, satt i stand av Flekkefjord kommune i forbindelse med krisepakker knyttet til sist finanskrisen.

Ved Lista museum er det byttet tak på deler av hovedbygg på friluftsmuseet på Vanse. Videre er den fredede redningsstasjonen på Østhasselstrand satt i stand med midler fra fylkeskommunen, UNI og VAM. Byggene ved Hervoll mølle er

satt i stand med bl.a. støtte fra Fylkesmannen (UKL). Det er videre utført nødreparasjoner på Waages hus i Farsund. I år og neste år prioriteres Åptahuset, også i Farsund.

De siste årene er det utført et stort arbeid på Andorsengården i regi av Mandal/Lindesnes kommune. I tillegg har museet med støtte fra fylkeskommunen og UNI satt i stand vinduer.

Ved Sjølingstad Uldvarefabrik er murfasade, vinduer og tak utbedret på vaskeri/administrasjonsbygg/mellombygg. Tak på Våningen er utbedret, og det er gjort arbeid/maling på disponentboligen. I 2021 settes kjelen inn igjen, og vegg reetableres. Til neste år søkes videre arbeid knyttet til fabrikkbygningen/spinneribygget.

Ved Setesdalsbanen er bl.a. lokstall, omlastingskran, Grovane stasjon og Løyning vakthytte satt i stand. I 2021 istandsettes rasoverbygg og Røyknes stasjon males.

Ved Kristiansand museum er stabburet på Eiken satt i stand. Løa på Setesdalstunet er i ferd med å bli slutført. I tillegg er det utført mange sikringsarbeider og nødreparasjoner. Parallelt er også flere hus i Bygada blitt malt. I 2021 utbedres Vestre Strandgate 44, inkludert paviljong. To hus i bakgården males. Til høsten tas «børskiosken» inn for istandsetting. Neste bygg som søkes finansiert istandsetting av er årestua.

Gimle Gård er utvendig malt, søyle er utbedret, dette samme gjelder murverk. Det neste større prosjektet er en tidligere setningsskade i yttervegg i utmurt bindingsverk der deler av bindingsverk må skiftes og innvendige flater må

bevares og eller konserveres. Vi jobber med rapport og finansiering i 2021 og håper på oppstart 2022.

Setesdalsbanen har 10-års plan for vedlikehold og istandsetting som rulleres årlig. Sjølingstad har hatt 5-årsplan som gikk frem til utgangen av bevaringsprogrammet. Denne skal rulleres/oppdateres i år. Ved Kristiansand museum er det laget en femårsplan for istandsetting av de mest krevende byggene. Det arbeides med å lage vedlikeholdsplaner og planer for istandsetting ved alle avdelinger. Museet har en rutine for at en gjennomfører forprosjekt/innhenting av pris 1-2 år før prosjektet er tenkt igangsatt. Noen museer har fått gjennomført en prisvurdering på alle bygg som ett prosjekt. Utfordringen med det er at denne prisen ikke vil være gjeldene 5-10 år senere.

Forslag til vedtak

Styret tar saken til orientering

Vest-Agder-museet IKS